

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij filozofije i pedagogije

Barbara Glavina

Platonovo poimanje ljubavi

Završni rad

doc. dr. sc. Marko Tokić

Osijek, 2012.

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Ukratko o tri vrste ljubavi.....	3
3. Poimanje ljubavi kod Platona	4
3.1. Platonova <i>philia</i>	6
3.2. Platonov <i>eros</i>	11
4. Zaključak	16
5. Literatura.....	17

Sažetak

Antički filozof Platon, između ostalog, pamti se po jedinstvenom poimanju ljubavi. Naime, Platon je ljubav poimao kao najveće dobro, kao moć koja ono različito povezuje u jedno. Svoju je teoriju Platon iznio u nekoliko djela, između kojih su najvažniji dijaloz i Lizid i Gozba. Platonovo poimanje ljubavi značajno je jer je u isto vrijeme odredbeno za ustroj pojedinaca, polisa i kozmosa.

Cilj ovog rada je iznijeti Platonovu teoriju o ljubavi te pokazati da nije mjerodavna modernom poimanju ljubavi. Kroz rad ću prikazati načine na koji su stari Grci poimali ljubav te ih povezati s Platonom. Osim toga, prikazat ću stupnjeve prema kojima je Platon poimao ljubav te svaki dio potkrijepiti primjerom. Smatram da će na taj način doći do izražaja prava ljepota Platonovog poimanja ljubavi.

Budući da je Platon jedan od značajnijih filozofa u povijesti, odlučila sam istražiti jedan dio njegovog naslijeđa. Odabrala sam Platonovo poimanje ljubavi upravo zbog toga što se uvelike razlikuje od modernog poimanja. Samim time želim doprinjeti istraživanju značajne teorije o ljubavi koja je danas gotovo zaboravljena.

Ključne riječi: Platon, ljubav, eros, philia.

1. Uvod

O pojmu ljubavi se svakodnevno govori. Svatko govori iz vlastite perspektive, iz vlastitog iskustva. Upravo iz tog razloga imamo mnoštvo shvaćanja ljubavi. No rijetko tko se dublje pita o pojmu ljubavi.

Pojam ljubavi postao je površan jer se svodi na osjećaj povezanosti između dvije osobe. No, srećom, naši su se preci bavili temom ljubavi i u naslijeđe nam ostavili svoja promišljanja i učenja o ljubavi. Platon je ljubav definirao na jedinstven način, u vidu najvišeg dobra, kao moć koja svekoliko različito – ono mnogo – povezuje u jedinstveno *jedno*. To i takvo vezivanje je odredbeno za pravedan ustroj čovjeka, polisa i kozmosa. Iz ovoga je vidljivo da Platonova teorija nije mjerodavna modernom poimanju ljubavi. Moderno poimanje ljubavi je, u odnosu na Platonovu odredbu, siromašno i nedostatno. Upravo će se zbog toga ovaj rad baviti Platonovim poimanjem ljubavi te ukazati na svu ljepotu ljubavi koja bi, prema mojem shvaćanju, mogla biti temelj bitnih promjena u modernom društvu. Platonovo učenje bit će povezano i s poimanjem ljubav kod starih Grka.

2. Ukratko o tri vrste ljubavi

U staroj grčkoj postojale su tri riječi za ljubav: *eros*, *philia* i *agape*.

Eros je požudna ljubav prema nečemu, obično se javlja između dvije osobe. To je strastvena ljubav koja je često praćena seksualnom žudnjom.

Kod Platona je *eros* shvaćen na nešto drugačiji način. Naime, *eros* predstavlja zajedničku želju da se pronade „transcedentna ljepota“. U dijalogu *Gozba* Platon putem Sokrata razumije seksualnu želju kao odgovor na fizičku ljepotu. Ona podsjeća na istinsku ljepotu koja postoji u svijetu ideja. Platonov *eros* želi doći do idealne ljepote. Dakle, ovdje se ne radi o ljubljenju druge osobe, već o ljubljenju ideja.

Philia, za razliku od pukog *erosa*, predstavlja prijateljsku ljubav. To je također ljubav između dvije osobe, no, bez seksualne žudnje. Čovjeka se voli zbog njega samog, stoga se prijatelji raduju jedan drugome zbog onoga što jesu kao takvi.¹ Ova ljubav pretpostavlja uvažavanje drugoga. U grčkoj se to odnosilo i na odanost obitelji ili polisu. Ova forma ljubavi spominje se i kod Platona. On je ovoj temi posvetio nekoliko dijaloga. Od njih je najvažniji dijalog *Lisid*. Platonov Sokrat pokušava definirati što je to prijateljstvo. Ujedno navodi i sve stupnjeve prijateljstva.

Agape je božanska ljubav. Odnosi se uglavnom na Božju ljubav prema čovjeku, ali i na čovjekovu ljubav prema Bogu.² Ova ljubav je „čista i iskrena“,³ otkriva nam da mi tu ljubav zaslužujemo jer je ljubav božanska priroda.⁴

¹ Usp. Grün, A., *Ljubav*, Teovizija, Zagreb, 2008., str. 10.

² *Ibid.*

³ Grün, A., op. cit., str. 10.

⁴ Bennett, H., *Love*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/love/>

3. Poimanje ljubavi kod Platona

Jedan od prvih filozofa koji je dio svoga rada posvetio temi ljubavi svakako je bio Platon. Čak je i u *Politeji* vodio računa o ljubavi te postavio određena pravila. Štoviše, idealno društvo u *Politeji* treba biti zasnovano na "bratskoj" ljubavi.⁵ Ove je ideje uklopio u svoja djela *Politeja* i *Zakoni*. Osim toga, temi ljubavi posvetio je i nekoliko cijelih dijaloga, ali ljubav najizričitije obrađuje u dva dijaloga. To su *Lizid* ili *O prijateljstvu* te *Gozba* ili *O ljubavi*.

Najvažniji dijalog je *Lizid* na kojemu se uvelike temelji Platonova teorija o ljubavi. U dijalogu se raspravlja o *philia*. Važno je naglasiti da se *philia* kod Platona odnosi na žudnje prema različitim stvarima, obiteljsku ljubav, prijateljstvo ili pak puku naklonost.⁶ Platonov Sokrat kroz dijalog navodi različite primjere kako bi opisao različite stupnjeve ljubavi, no u konačnici se naziru tri osnovna stupnja ljubavi.

Dijalog *Gozba* posvećen je *erosu*. U dijalogu je izrečeno mnoštvo hvalospjeva o bogu Erosu. Ovdje se također naziru tri stupnja ljubavi, no u nešto drugačijoj formi nego u prethodnom dijalogu.

Važno je naglasiti da Platon razlikuje obostranu i jednostranu ljubav. Obostrana ljubav uključuje žudnje s obe strane, dok jednostrana uključuje žudnje samo s jedne strane. Kod jednostrane ljubavi nema uzvraćanja od jedne strane. Takva se ljubav pojavljuje kod svega ako je posrijedi laž. Platon kao primjer uzima mudrost koja filozofu koji lažno ljubi/voli ne može uzvratiti ljubav.⁷

Platon jednostranu ljubav ne razmatra samo u ovom kontekstu, već i u odnosima između ljudi. To potvrđuje slijedećom rečenicom:

„Često je netko prijatelj onome tko mu nije prijatelj a da je to često i neprijatelj kad ili netko voli nekoga koji njega ne voli ili ga čak mrzi; a da je često neprijatelj nekome koji mu nije neprijatelj nego mu je čak prijatelj kad mrzi nekoga tko njega ne mrzi ili mrzi čak onoga koji voli“.⁸

⁵ Usp. Vlastos, G., *Platonic Studies*, Princeton University Press, Princeton, 1981., str.11.

⁶ Usp. Mooney, T. B., *Platonic Friendship*, 2010., str. 5.

http://www.mysmu.edu/faculty/brianmooney/Platonic_Friendship.pdf

⁷ Usp. Platon, *Eros i Filia*, Demetra, Zagreb, 1996, str. 204.

⁸ *Ibid.*

Platon želi reći da postoji mogućnost da volimo nešto ili nekoga, iako oni nas ne vole. Štoviše, ponekad nas i mrze. No, njihova odbojnost prema nama neće utjecati na našu žudnju. Naša je žudnja u ovome slučaju zasnovana na koristi. Dakle, mi imamo neku određenu korist od nekoga/nečega i zato žudimo ka tome. Tada istinski ne ljubimo i osjećaji nam ne mogu biti uzvraćeni. Na suprotnoj strani mogu se čak pojaviti i osjećaji mržnje koji stvaraju neprijatelje. No, u ovom slučaju treba biti oprezan. Ukoliko su dvoje neprijatelji, to ne znači da se obojica međusobno mrze. Dakle, osjećaji mržnje mogu biti prisutni samo s jedne strane, dok su s druge strane prisutni osjećaji ljubavi. S jedne strane su oni tada prijatelji, a s druge neprijatelji. No, u oba slučaja radi se o jednostranoj ljubavi. Jedna strana koja ljubi, to čini iz koristi, dok druga strana koja ne ljubi, čini to baš zato što nema koristi.

U svemu tome vidljivo je da se jednostrana ljubav zasniva na laži. Odnos između dvoje ne temelji se na istinskoj/istinitoj žudnji, već na koristi iz koje se rađa laž. Laž se rađa jer jedan ne zna kakve osjećaje gaji onaj drugi. Obojica gledaju samo na svoju korist, a osjećaje druge strane zanemaruju. Upravo zato istinska ljubav ne može biti utemeljena na koristi, nego na pravoj istinskoj/istinitoj žudnji koja je obostrana.

Dakle, dok je za jednostranu ljubav odredbena laž, za obostranu je to istina. Važno je istaknuti da obostrana ljubav također može biti utemeljena na koristi. Tada ona ne predstavlja istinsku ljubav, nego nešto između istine i laži. Naime, ima udjela i u laži i u istini, primjerice, jedan ljubi onog drugog zbog zla (iz koristi), ali poradi dobra.⁹ Takva je ljubav usmjerena prema dobru, no da bi postala prava obostrana ljubav mora se pojaviti istinska/istinita žudnja s obe strane. Tek se u takvom odnosu pojavljuje istina u vidu najvišeg dobra.

⁹ Usp. Hoerber, R. G., Plato's "Lysis" u *Phronesis*, 4 (1), 1959., str. 23.

3.1. Platonova *philia*

Formu *philia* Platon iscrpno obrađuje u dijalogu *Lizid*. *Philia* prema Platonu podrazumijeva „odnos dvojice koji se osniva na sličnosti i na jednakosti u shvaćanju kreposti, a isto tako i odnos koji nastaje između nekog oskudnog i bogatoga, čemu je temelj suprotnost.“¹⁰ To bi, dakle, bili najviši i najniži stupanj *philiae*.

Jednostavno, mogli bismo reći da najviši stupanj ljubavi predstavlja prijateljstvo zasnovano na sličnosti, dok se najniži stupanj temelji na različitostima.

Srednji stupanj pak posjeduje karakteristike oba prethodna stupnja.

Najniži stupanj ljubavi podrazumijeva prijateljstvo između dvoje koje se temelji na različitosti. Platon ga opisuje kao „opasno“ i „divlje“.¹¹ Ono nastaje iz koristi pa je prema tome čovjeku u cilju samo da zadovolji svoje potrebe. Ovaj osjećaj je najčešće jednostran, a prema svemu sudeći i poprilično egoističan. Tu spadaju sve ljubavi, počevši od ljubavi prema, primjerice, knjigama, sve do ljubavi prema životinjama. Naime, ni u jednom slučaju druga strana ne uzvraća ljubav. Ukoliko čovjek voli primjerice knjigu iz puke koristi, ona mu neće uzvratiti ljubav. Za obostranu ljubav potrebno je istinski/iskreno voljeti. Dakle, do obostrane ljubavi može doći samo pod uvjetom da se dvoje istinski vole. No, u ovom stupnju to nije moguće jer je naglasak na koristi. To se zorno vidi na primjeri ljubavi između čovjeka i životinje. Dakle, moguće je da čovjek voli životinju samo iz koristi, primjerice, želi ju pojesti. U ovome slučaju nemoguće je da životinja uzvratiti ljubav čovjeku. Tek ako za primjer uzmemo ljubav između vlasnika i kućnog ljubimca koji se ne vole iz puke koristi, nego istinski/iskreno, može doći do obostrane ljubavi.

Čovjek često ljubi samo tijelo i žudi za ljepotom onoga drugog dok ljepoti duše ne pridaje veliku važnost. Onda se zanemaruju vrline. Upravo je iz tog razloga takva ljubav najčešće jednostrana. No jednostrana ljubav može predstavljati prvi stupanj koji se može prevladati i tako se uzdignuti na viši stupanj.

U dijalogu *Lysis* Platon je prikazao ovaj stupanj pomoću Hipotalove žudnje za Lizidom. Dok Hipotal žudi za mladim Lizidom i neprestano priča o njemu, Lizid nije zainteresiran za

¹⁰ Platon, *Zakoni*, Naprijed, Zagreb, 1974, str. 229.

¹¹ Usp. Platon, *Zakoni*, op. cit., str. 299.

njihovo prijateljstvo. Ipak, Hipotal nije zainteresiran za izravan dijalog s Lizidom, već ga pogledava iz prikrajka. No na spomen zaljubljenosti i njegovog ljubljenika od sreće mijenja boje.

Lizid je premlad da bi imao takve osjećaje pa se ne obazire na Hipotalove reakcije. Prema svemu sudeći, Hipotal je zaljubljen samo u fizički izgled Lizida. Hipotal uživa samo u ljepoti svoga ljubljenika, pa stoga nema namjeru pomoći njegovo samonadilaženje.¹²

Ova se ljubav dakle temelji na putenim užicima, no, u *Zakonima* Platon naglašava da nas to ne vodi prema sreći. Naime, čovjek može sretno živjeti tek kada pobijedi ovisnost o putenim užicima. U suprotnom, ako podlegne putenim užicima, pronaći će sve suprotno od sreće, a uz to neće ni bogovima postati drag.

Da bi se došlo do najvišeg stupnja ljubavi, treba nadići i srednji stupanj. Srednji stupanj ljubavi podrazumijeva prijateljstvo koje je nastalo miješanjem najvišeg i najnižeg oblika ljubavi. Temelji se na suprotnostima, baš kao najniži stupanj, ali stremlje dobru. Zbog toga čovjek teško razabire svoje osjećaje. Ipak, često se povodi za onime što je za njega korisno. Ova ljubav može biti i jednostrana i obostrana, što će ovisiti o mnoštvu aspekata.

U *Zakonima* Platon ovaj stupanj objašnjava na primjeru zaljubljenog čovjeka. Tvrdi da čovjek koji je upleten u ovu vrstu prijateljstva teško razabire svoje osjećaje. Slučaj je još teži kada se pojavi osjećaj ljubavi:

„[...] takav je čovjek u neprilici jer ga oba osjećaja vuku na suprotnu stranu pa ga jedan potiče da uživa mladenačku ljepotu, a drugi mu to krati“.¹³

Dakle, dok najviši stupanj prijateljstva brani puteno uživanje u ljepoti tijela i stavlja naglasak na duševno uživanje prave ljepote, najniži oblik prijateljstva potiče puteno uživanje u ljepoti tijela. Čovjek koji se nalazi između ova dva stupnja prijateljstva izgubljen je i bori se sa svojim osjećajima.

U *Lizidu* je pak srednji stupanj zorno prikazan na primjeru prijateljstva između bolesti i liječnika. Ovo prijateljstvo nastalo je miješanjem najvišeg i najnižeg stupnja.

¹² Usp. Mooney, T. B., op. cit., str. 12.

¹³ Platon, *Zakoni*, op. cit. str. 229.

Bolest je zlo, a liječnik je dobar, dok je tijelo čovjeka koje treba zdravlje niti dobro niti loše. No, tijelo je u bolesti (ono zlo) prisiljeno voljeti liječnika (ono dobro), dakle, biti prijatelj s njime.¹⁴ U ovom slučaju vrijedi prijateljstvo između nečega što je niti zlo niti dobro i dobra. Naime, kada bi tijelo bilo zdravo, ono bi također bilo dobro i ne bi imalo svrhe od liječnika. Naglasak je ovdje na koristi koja jedna strana ima od druge. U suprotnom ne bi došlo do prijateljstva. Ipak, važno je uvidjeti da je bolesnik „prijatelj liječniku zbog bolesti a poradi zdravlja“.¹⁵ Ovdje imamo uzrok i svrhu prijateljstva. Ako čovjek postaje prijatelj liječniku, to je onda svakako uzrokovano bolešću, ali je svrha prijateljstva zdravlje. Iz ovoga je vidljivo da se takva ljubav usmjerava prema dobrome. Utoliko je srednji stupanj ljubavi zadržao neke karakteristike prethodnog stupnja, no uzdigao se iznad te sada stremlji prema najvišoj ljubavi (dobru samom).

Izvrstan primjer za ovaj stupanj ljubavi također je i roditeljska ljubav. Ona ima trojaku funkciju. Naime, podrazumijeva srčanu naklonost prema djetetu, žudnju da ono bude sretno, te dopuštanje da dijete radi što god želi. Činjenica je da roditelji, iako vole svoje dijete i žele da bude sretno, u isto vrijeme nameću mnoga ograničenja djetetu. Platon zaključuje da ograničenja proizlaze iz djetetova neznanja, točnije, nedostatka znanja. Dijete je premlado da bi imalo znanja koja imaju njegovi roditelji. Iz ovoga je vidljivo da dijete i roditelj nisu po znanju slični. Roditelji imaju ono što dijete nema. Nedostatak znanja kod djeteta može se postići odgojem/obrazovanjem. Njega pružaju roditelji koji imaju znanje. Tek kada dijete stekne određen stupanj obrazovanja, postat će slično roditeljima i oni će ga osloboditi ograničenja. Do tada dijete ima manje slobode čak i od roba.¹⁶

U konačnici je vidljivo da oni koji istinski vole, odgajaju/obrazuju onoga kojega vole ako mu nedostaje znanja. Odgojem/obrazovanjem prijateljstvo prelazi iz jednog stupnja u drugi. Roditelj i dijete koje se obrazuje postat će slični na osnovi obrazovanja. Budući da će kao obrazovani biti ravnopravni, roditelji će dopustiti djetetu da radi što god želi.

Ljubav koja odgaja/obrazuje u dijalogu je prikazana prijateljstvom između Meneksena i Ktesipa. Ktesip je dakle rođak od Meneksena, ali je ujedno i njegov učitelj, odnosno, odgajatelj. Ovo je prava slika srednjeg stupnja ljubavi. Dakle, njih dvojica su prijatelji, no još uvijek nisu prijatelji na razni sličnosti. Upravo zbog toga Ktesip uči Meneksena i s veseljem

¹⁴ Usp. Platon, *Eros i Filia*, op. cit. str. 214.

¹⁵ Ibid., str. 218.

¹⁶ Ibid., str. 192.

ulazi u dijalog s njim. Kada Meneksen stekne određeno znanje, postat će sličan Ktesipu i cilj odgoja će biti postignut.

Ovaj se stupanj odnosi na ljubav u polisima. Jer tek kada mladić postane dovoljno razuman/obrazovan, polis će mu povjeriti svoje poslove. Dakle, dok je čovjek na niskome stupnju obrazovanja/znanja, polis nema koristi od njega. Tek kada dosegne određeno znanje, postat će sličan obrazovanima, tj. slobodnim građanima, pa će mu polis vjerovati. Vidljiva je ovdje ljubavna odredbenost pravednog polisa. Jer ako je ustrojstvo čovjeka na zadovoljavajućem stupnju obrazovanja, čovjek je pravedan, utoliko može ući u obostrano prijateljstvo s pravednim polisom.

Kada čovjek nadvlada sve nesavršenosti nižih stupnjeva ljubavi, javlja se najviši stupanj ljubavi. To je prijateljstvo sličnih sa sličnima. Važno je naglasiti da se sličnost zasniva na sličnosti karaktera.¹⁷ Osjećaj između dvojice je obostran te traje do kraja života. Na ovom stupnju prijateljstvo za Platona postaje najviše dobro. Najviše dobro uništava svaki karakter zla. Kada je zlo uništeno, dobro ujedno predstavlja apsolutnu ljubav koja je jednaka pravom iskrenom/istinskom prijateljstvu. Iskreni prijatelji ljube jedno drugoga zbog njih samih, a ne zbog nečeg drugog, primjerice koristi koje imaju jedno od drugoga.

Ljubav ima tri uzroka. To su žudnja, objekt žudnje i narav povezivanja/srodnosti. Naime, prijatelji međusobno žude jedan za drugime. No ljudi obično žude za onim što nemaju. To bi značilo da je žudnja uvijek usmjerena na nedostajući objekt. Prijatelji jedno drugome pripadaju po naravi/srodnosti. Ako nam nešto pripada po naravi povezivanja/srodnosti, to nužno moramo ljubiti.¹⁸ U konačnici mogli bismo reći da je pravo prijateljstvo najviše dobro kojemu je duša srodna.

Ako su prijatelji srodni jedno drugome, ljubav je uvijek nužno obostrana. Upravo u istinskoj ljubavi ispunjavaju se sve ostale naklonosti.¹⁹ Tu se dakle javlja moć koja mnoštvo spaja u *jedno* i tako tu ljubav prevladava sve nesavršenosti. Tek na ovoj razini moguć je i pravedan ustroj polisa.

Ljudi u polisima jedni druge trebaju uzimati kao sebi slične. Mnoštvo ljudi treba se ujediniti i tako postati jedno srodno koje će oživotvoriti pravedan polis.

¹⁷ Usp. Hoerber, R. G., op. cit., str. 23.

¹⁸ Usp. Platon, *Eros i Filia*, op. cit. str. 226./227.

¹⁹ Ibid., str. 174.

U *Zakonima* Platon navodi da je onima koji ljube na najvišem stupnju požuda za tijelom nešto „uzgredno“.²⁰ Jer čovjek koji voli na istinski način žudi za duševnim dobrobitima i duševnom ljepotom, a ne za zadovoljenjem pukih strasti. Istinski prijatelji žele živjeti u čistom odnosu. Zbog toga osjećaju strah i poštovanje prema umjerenosti, hrabrosti, velikodušnosti i razboritosti. Pri čemu slijedi da je vrlina odredbena za istinsku/najvišu ljubav.

U *Lizidu* je ovaj stupanj uprizoren prijateljstvom između Lizida i Meneksena. Naime, njih dvojica su još dječaci, a već su stekli iskreno prijateljstvo. Oni su otprilike istih godina, slični su po osobinama i uglavnom se slažu oko svega. To potvrđuju kada ih Platonov Sokrat ispituje tko je stariji, ljepši ili plemenitiji, a njih dvojica se smiješe i slažu u odgovorima. Stoga se s pravom Sokrat divi njihovom prijateljstvu te želi biti dio toga.

U modernom društvu ovaj stupanj ljubavi poznat je pod nazivom platonska ljubav. Pod time se podrazumijeva prirodna sklonost, odnosno, privrženost osjećaja jednog čovjeka prema drugome. Navedena privrženost temelji na spoznaji njezine ljepote, vrlina ili dragosti, ali bez ljubavnih prohtjeva.²¹ Zanimljivo je da se Platonova teorija u modernome društvu poima kao zasebna vrsta ljubavi. To dokazuje da je ona vrlo rijetko prisutna u današnjici.

Platonovo učenje o *philia* inspiriralo je i njegovog učenika Aristotela. No Aristotel je učio o prijateljstvu na svoj način. Aristotel je također poimao prijateljstvo na tri načina. To bi bilo prijateljstvo osnovano na dobru, prijateljstvo osnovano na užitku te prijateljstvo osnovano na koristi.²² Na isti način podijeljeni su i Platonovi stupnjevi.

²⁰ Platon, *Zakoni*, op. cit. str. 299.

²¹ Usp. Kuničić, J., „Platonska ljubav bračnih drugova“, u: *Bogoslovska smotra*, 37 (3-4), 1968, str. 381.

²² Usp. Hoerber, R. G., op. cit., str. 26.

3.2. Platonov eros

Platon svoj rad nije posvetio samo ljubavi koja se javlja kao *philia*. Druga forma ljubavi koja je nadahnula Platona jest *eros*. Eros je u Grčkoj bio jedan od bogova u koje su Grci vjerovali. On je bio bog ljubavi pa je upravo po njemu ova ljubav dobila ime. Obično se pod tim terminom misli na požudnu ljubav, no Platon je ovu ljubav objasnio na drugačiji način. Naime, *eros* se kod Platona temelji na ljepoti.

Važno je naglasiti da se *eros* kod Platona u nekim aspektima gotovo izjednačava s *philia*, no bilo bi krivo u potpunosti izjednačiti ove dvije forme ljubavi. *Eros* se dakako nadovezuje uz *philia* te *philia* ponekad uvelike pomaže u interpretaciji *erosa*.²³ Ipak, ovdje je naglasak na osjećaju ljubavi popraćenom strasti i žudnjom.

Ljubav je za Platona izvor najvećeg dobra. *Eros* pretpostavlja ljubav prema nekome.²⁴ To je ljubav prepuna žudnje. No, ukoliko žudimo za nečime, mi to tada ne posjedujemo. Mi zapravo žudimo za nečime što nemamo, žudimo da to za čime žudimo postane naše. Erotička žudnja također ima tri stupnja. Prvi stupanj predstavlja ljubav prema lijepim tijelima, drugi stupanj ljubav prema duši, dok je treći i najviši stupanj ljubav prema mudrosti.

Prvi i najniži stupanj *erosa* predstavlja ljubav prema lijepim tijelima. Važno je naglasiti da tijela nisu lijepa sama po sebi, već takvima postaju sudjelujući u ljepoti. Budući da je *eros* prepun žudnje, to bi značilo da ljudi žude ne bi li uživali nešto lijepo. To da žude za lijepim, znači da to još uvijek ne posjeduju. Takva se žudnja s pravom može nazivati egoističnom. U dijalogu je naveden primjer erotične ljubavi prema dječacima. Budući da je Platon za primjer uzeo ljubav prema dječacima, mogli bismo zaključiti da odobrava pederastiju. U jednom dijelu tvrdi:

„Oni pak što nastadoše rasijecanjem dvostrukih muškaraca trče za muškarcima, pa tako dugo dok su još dječeačke dobi, [...], žude za zrelim muževima i uživaju u njihovu zagrljaju spavajući s njima“.²⁵

²³ Usp. Ludwig, P. W., *Eros and Polis: Desire and Community in Greek Political Theory*, University Press, Cambridge, 2002., str. 212.

²⁴ Usp. Platon: *Eros i Filia*, op.cit. str. 94.

²⁵ Ibid., str. 72.

Dvojica streme jedno za drugim jer su oni dvije polovice jedne cjeline. Tek kada se spoje, postaju cjelina i mogu tako živjeti do kraja života. To naime nikako ne može biti sramotno, jer dvoje prijanjaju upravo uz ono što im je slično. Pederastija je u ovome dijelu ujedno prikazana kao najbolja zato što muškarac sam jest politički.²⁶ Ipak, ovaj zaključak je sporan jer ne znamo da li je ovo uistinu bilo Platonovo ili Aristofanovo mišljenje.

Upravo u ovome vidljivo je da se na neki način preklapaju *eros* i *philia*. Najniži stupnjevi obje forme predstavlja egoistična jednostrana ljubav. U oba slučaja radi se o žudnji koja je nastala iz koristi. Korist se dakako očituje u zadovoljavanju potreba samo jedne strane u odnosu. Jedan čovjek žudi za ljepotom onog drugog. Ta je žudnja nastala iz potrebe onoga koji žudi i ne posjeduje ljepotu. Ona ga tjera da posjeduje ono za čime žudi. Cilj je dakle samo dobiti u posjed ono što nemamo. Upravo je zbog toga ova ljubav toliko egoistična.

Čovjek se, dakle, treba uzdići iznad egoizma i ljubavi prema vanjskoj ljepoti. Nakon ljubavi prema samo jednom lijepom tijelu, čovjek će shvatiti da je ljepota svih tijela jedna te ista. To će ga navesti da ljubi sva lijepa tijela. Nakon toga početak će cijeniti dušu više od tijela što nas vodi do drugog stupnja, naime, ljubavi prema ljepoti duše. Ovdje nije naglasak na vanjskoj ljepoti, već na unutarnjoj ljepoti koja je osnovana na vrlinama. Upravo se ovdje ljepota izjednačava s dobrim. Čovjek dakle žudi za dobrim, a to bi opet značilo da se žudi za onime što još nemamo. Prije svega, važno je naglasiti da ono što nije lijepo/dobro nije nužno niti ružno/zlo.²⁷ Lijepo je naime ono što se lijepo radi. To bi značilo da je primjerice lijepo ugađati nekome tko je čestit i to na lijep način. Ovakvo ugađanje za svrhu ima usavršavanje u vrlini. Prema tome je lijepo kada netko ugodni svome ljubljenu. Ipak, to je lijepo samo u sljedećem slučaju:

„[...] kad se sjedine ljubavnik i ljubljenu, jedan vođen načelom da je pravo da u svakom pogledu služi ljubljenu koji mu je ugodni a drugi da je pravo služiti u ljubavi onome koji ga čini mudrim i valjanim a uz to je onaj prvi sposoban da privodi mladića razboritosti i drugoj vrlini, ovaj pak drugi želi stjecati obrazovanje i drugu mudrost“.²⁸

²⁶ Usp. Ludwig, P. W., op. cit., str. 32.

²⁷ Usp. Platon, *Eros i Filia*, op.cit. str 102.

²⁸ Ibid., str. 54.

U ovome se slučaju ugađa zbog vrline. Zbog vrline je netko spreman postati boljim. Ovaj *eros* prisiljava dvoje da poklanjaju veliku pažnju vrlini. Upravo ta vrlina postignuta vrlim djelovanjem dušu čini lijepom. Ukoliko je duša lijepa, ona će zasjeniti tjelesne nedostatke.

Viši pojam erotične ljubavi je dakle „težnja za trajnim posjedovanjem dobra“.²⁹ Svi koji teže za dobrim, ujedno teže za duševnim i tjelesnim rađanjem u lijepome. U ljudima se javlja neka želja za rađanjem i oni tada žude da to i dostignu. U tom je kontekstu spolno općenje muškarca i žene također rađanje. Ono je božanski čin i besmrtno je u svakom biću.

Samo je ljepota skladna i ona je božanska. Upravo zato ljudi teže erotično žude, naime, teže za božanskim. Isto tako, kada je žena trudna, ona se sve više primiče lijepome, postaje vedra i obuzima ju radost da rađa i iznosi biće na svijet.³⁰ Rađanje je „ono vječno i besmrtno koje je dostupno smrtnome“.³¹ Ovome rađanju u filozofiji najviše priliči vrlina. Najljepše od svega u mudrosti je pak dovođenje u red polisa.

Vrlo je bitno uvidjeti ljepotu rađanja. Platon kaže:

„[...] većina miluje lijepa tijela nego ružna zato što je trudan i ako se namjeri na lijepu, plemenitu i stasitu dušu, onda veoma miluje oboje i takva čovjeka odmah obasipa savjetima o vrlini i tome što valjan čovjek treba da čini i oko čega da se trudi te se laća da se odgaja“³².

Dakle, kada se netko dotakne lijepa čovjeka i druži se s njime, razmišlja o njemu kada je s njim, ali i kada nije; on tada unosi u svijet ono čime je odavno bio trudan. Kada je netko u takvom odnosu sa svojim ljubljenikom, vežu se međusobno snažnom prijateljskom vezom. Oni na taj način „zajednički posjeduju ljepše i dugovječnije potomstvo“.³³ Takvo prijateljstvo u filozofiji za potomke ima spoznaju ideja. Kako bi filozof rodio nove ideje, mora sam sebe propitkivati. Mora se igrati babice koja na svijet donosi nove ideje.³⁴ Na taj način nebeski element pojavljuje se u zemaljskom, a vječno u onome prolaznom.³⁵

²⁹ Platon, *Eros i Filia*, op. cit., str. 114.

³⁰ Usp. Platon, *Eros i Filia*, op. cit., str. 116.

³¹ Ibid., str. 116.

³² Ibid., str. 122.

³³ Ibid., str. 124.

³⁴ Usp. Levy, D., The Definition of Love in Plato's Symposium u *Journal of the History of Ideas*, 40(2), 1979., str 285.

³⁵ Usp. Keilbach, V., Kroz labirinte Platonove nauke u *Obnovljeni život*, 11(8), 1930., str. 375.

Kada netko dođe do vrhunca ovoga stupnja i gleda ljepotu u moralu i zakonima, naposljetku uvidi ljepotu znanosti. Tu se dakle nalaze sve pojedinačne znanosti koje u svojoj biti imaju vječne i nepromjenjive ideje. U ljepoti znanosti vidjeti će čovjek cijeli horizont lijepoga i mnoge lijepe misli koje se rađaju u „neiscrpnom mudroljublju“.³⁶ U jednom će trenutku pak ugledati jednu jedinstvenu znanost koja se odnosi upravo na ljepotu. Tada će ugledati nešto najljepše, naime „ono koje kao prvo uvijek jest i niti nastaje niti propada, niti raste niti vene, zatim niti je dijelom lijepo niti ružno, niti sada jest, sada opet nije, niti je lijepo u odnosu na nešto, a ružno u odnosu na drugo, niti je tu lijepo, tamo ružno, kao da je za neke lijepo, za druge ružno“.³⁷ No neće mu se ta ljepota prikazati kao neko lice, ruke ili pak neki drugi dio tijela, niti kao riječi ili spoznaja. Naime, pokazat će mu se ono što je „samo sa sobom i po sebi uvijek jednoliko“,³⁸ odnosno, ono vječno. Upravo se ovako rađa najviši stupanj *erosa*, naime, ljubav prema mudrosti. Na ovome stupnju više nema žudnje za pukom ljepotom tijela.

Najviši se stupanj *erosa* može doseći samo krećući se kao po stepenicama.³⁹ Prvo se ljubi jedno lijepo tijelo, zatim dva, a onda pak sva lijepa tijela. Nakon toga se počinje ljubiti djelatnosti, a preko djelatnosti se prelazi na lijepe znanosti. Na vrhuncu treba doprijeti do znanosti koja je zapravo znanost o onome lijepom. Tek tada se uistinu može spoznati ono lijepo. To je ono Jedno koje je jedino istinski lijepo. Platon naglašava da kada jednom ugledamo lijepo, neće izgledati kao zlato ili pak lijepa tijela mladića, već će to biti nešto božansko.⁴⁰

Ovdje nam se *eros* pak predstavlja kao iznimna stvaralačka snaga. Ta snaga se ne predaje, već ide od jednog stupnja do drugog, vođena ljubavlju u težnji da dosegne ono božansko. To bi dakako bila mudrost koju posjeduju bogovi. Kada čovjek dosegne mudrost, doseći će ono besmrtno i božansko u sebi. Na taj će način biti sličniji bogovima, a samim time će ga bogovi više cijeniti.

Najviši stupanj ljubavi dakle predstavlja žudnja za mudrosti. To bi ujedno bila žudnja za spoznajom ideja. Prema tome *eros* predstavlja „filozofski nagon za spoznajom ideja“.⁴¹ *Eros*

³⁶ Platon, *Eros i Filia*, op. cit. str. 126.

³⁷ Ibid., str. 126-128.

³⁸ Ibid., str. 128.

³⁹ Usp. Platon, *Eros i Filia*, op. cit., str. 128.

⁴⁰ Ibid., str. 128-130.

⁴¹ Polić, M., *E(ro)tika i sloboda: odgoj na tragu Marxa*, Biblioteka Filozofska istraživanja, Zagreb, 1990., str. 151.

čovjeka potiče da se unaprijedi, a samim time da unapređuje i polis. Na taj način pravi filozof jest erotičar⁴² koji stremi unapređenju, odnosno, prema mudrosti koja je krajnja točka toga unapređenja.

Filozof je, kako doznajemo, sredina između mudra i neuca.⁴³ Stoga Sokrat više od svega žudi za tom najvećom ljepotom od svih.

Platon je najvišeg erosa nazvao „demonom“⁴⁴. Demon je posrednik između bogova i ljudi. I Sokrat je na neki način posrednik. On naime posreduje upravo između znanja/mudrosti i neznanja, ali tako da se uvijek sve više i više približava potpunoj mudrosti.

⁴² Usp. Polić, M., op. cit., str. 152.

⁴³ Platon, *Eros i Filia*, op. cit. str. 108.

⁴⁴ *Ibid.*, str. 104.

4. Zaključak

Platon, jedan od najvećih filozofa, poimao je ljubav na sasvim naročit način. Učenje o ljubavi razradio je u nekoliko djela, a doznajemo da je ljubav za njega ispravno polazište u filozofiji. Njegovo učenje o ljubavi ugrubo se može podijeliti na učenje o *philia* i učenje o *erosu*. Iako su to dvije drukčije forme ljubavi, one se međusobno nadopunjavaju, a ponekad i poistovjećuju.

Platonovo učenje u potpunosti premašuje shvaćanja o ljubavi koja vrijede za moderni svijet. Moderni svijet ljubav svodi samo na najniži oblik *philiae*. Ljudskom su izgledu nametnuta određena pravila koja su unakazila pravu bit ljepote. Iako se mnogi trude nadići taj stupanj i stavljaju naglasak na istinsku ljepotu duše, pri čemu bi mogli doseći najviši oblik *philiae*, gotovo nitko više ne stremi ka mudrosti kao najvećoj ljepoti.

Rijetki su oni koji u današnjem svijetu svoje odnose održavaju na višim razinama ljubavi. To ni ne čudi budući da su nam nametnuta različita društvena pravila ponašanja. Sve što nam se nametne često prihvaćamo bez razmišljanja. Naime, svi smo već postali toliko egoistični da samo gledamo na svoje potrebe ili pak korist koju imamo od nekoga. Upravo je zato Platonova teorija još ljepša. Ona ukazuje na onu pravu ljepotu ljubavi, prikazuje ljubav kao najveće dobro. Kao prvo, prikazuje ljubav kao jedan predivan odnos između dvoje ljudi. Odnos u kojemu se zaboravljaju potrebe. Odnos kojemu se veselimo samo zbog njega samoga. Osim toga, i odnos na kojemu se treba temeljiti savršeno društvo. Dakle, odnos koji bi trebao ujediniti sve ljude svijeta. Nadalje, Platon prikazuje ljubav kao žudnju za mudrosti. Ova se Platonova teza nikako ne može povezati s današnjim svijetom. Mudrost kao da je prestala postojati. Ipak, ona vjerojatno postoji, no samo ju još rijetki poznaju. Uvriježeno je mišljenje da su mudri samo stari ljudi te da su tu mudrost stekli s godinama. No, mudrost je zapravo nešto sasvim drugo. To nam zorno prikazuje Platon. Iako su mnogi kritizirali njegove teorije, ipak nam je u naslijeđe ostavio vrijedne stvari iz kojih možemo puno naučiti, a samim time i štošta promijeniti. Upravo iz tog razloga način na koji je Platon poimao ljubav može biti temelj bitnih promjena u današnjem svijetu.

5. Literatura

Knjige:

Grün, A. (2008). *Ljubav*. Zagreb: Teovizija.

Ludwig, P. W. (2002). *Eros and Polis: Desire and Community in Greek Political Theory*. New York: Cambridge University Press.

Platon (1996). *Eros i Filia*. Zagreb: Demetra.

Platon (1974). *Zakoni*. Zagreb: Naprijed.

Polić, M. (1990). *E(ro)tika i sloboda: odgoj na tragu Marxa*. Zagreb: Biblioteka Filozofska istraživanja.

Vlastos, G. (1981). *Platonic Studies*. Princeton: Princeton University Pres.

Rad u časopisu:

Levy, D. (1979). "The Definition of Love in Plato's Symposium": *Journal of the History of Ideas*, 40(2), 285-291.

Hoerber, R. G. (1959). "Plato's *Lysis*": *Phronesis*, 4 (1), 15-28.

Keilbach, V. (1930). "Kroz labirinte Platonove nauke": *Obnovljeni život*, 11(8), 373.-380.

Kuničić, J. (1968). "Platonska ljubav bračnih drugova": *Bogoslovska smotra*, 37 (3-4), 380-384.

Internet izvori:

Bennett, H. (2005). *Love*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy.

<http://plato.stanford.edu/entries/love/>

Mooney, T. B. (2010). *Platonic Friendship*.

http://www.mysmu.edu/faculty/brianmooney/Platonic_Friendship.pdf